

Muhammad Yunus: bekjempelse av verdens fattigdom gjennom mikrokreditt

Rolf Kenneth Myhre

Årets Nobel fredspris ble delt mellom Muhammad Yunus og *Grameen Bank* som han stiftet i 1983. I denne artikkelen gis en kort presentasjon av Yunus, hans bankvirksomhet og hans økonomiske filosofi.

Muhammad Yunus som har blitt tildelt Nobel fredspris for 2006 mener at verdensfattigdommen raskt kan avskaffes hvis bare den politiske viljen er tilstede. Han mener videre at det kapitalistiske system kan beholdes; samfunnet må bare bli flinkere til å stimulere til det han kaller "sosial forretningsentreprenør-virksomhet". Yunus har også kjempet lenge for å styrke kvinnes stilling og status i samfunnet.

Muhammad Yunus ga i 1998 ut den selvbiografiske boken *Banker to the poor: the autobiography of Muhammad Yunus, founder of the Grameen Bank*. Yunus ble født i 1940 og vokste opp i millionbyen Chittagong i dagens Bangladesh. Av 14 barn var han én av ni overlevende, faren var gullsmed. Yunus fullførte sin økonomiske utdanning i USA, og vendte tilbake til Bangladesh i 1972, noen måneder etter landets frigjørelse. Hans nasjonalfølelse var sterk, og han ville være med på å bygge opp landet. Yunus fikk stillingen som sjef og professor ved fakultetet for økonomi ved University of Chittagong. Han deltok også i noen jordbrukseksperimenter som kunne hjelpe de fattige.

Han innså at hans misjon ikke lå i å hjelpe "fattige", men de *aller* fattigste. I likhet med mange nødhjelpsorganisasjoner fant han det mer verdifullt fra et totalt samfunnsperspektiv å investere i kvinner fremfor i menn. Problemet til de fattigste verden over er at ingen banker vil gi dem kreditt, og at private utlånere krever skyhøye renter. Som et personlig eksperiment lånte Yunus i 1976 ut 27 dollar fra egen lommebok som ble fordelt på 42 personer. Han prøvde å få banker til å gi de fattigste lån. De opplevde imidlertid hans forespørsel som absurd, da dette ville bryte med alle skrevne og uskrevne bankregler. Yunus så til slutt bare én løsning: han måtte selv begynne med bankvirksomhet som brøt med alle skrevne og uskrevne regler!

I årene 1977-83 fikk Yunus eksperimentere med bankvirksomhet for de fattigste kvinner ved at han fikk tillatelse til å etablere egen avdeling hos syv forskjellige banker. Dette var imidlertid ingen tilfredsstillende løsning. Den 2. oktober 1983 åpnet Yunus en selvstendig bank som skulle drives etter hans prinsipper, *Grameen Bank* (GB). Grameen betyr ”for landsbyen”.

Alle GB-låntakerne må tilhøre en gruppe på fem medlemmer, som hjelper og støtter hverandre når problemer oppstår. Medlemmene har imidlertid ikke noe gruppeansvar; de skal ikke garantere for at de andres lån blir tilbakebetalt. Før en kvinne får bli låntaker må hun gjennom syv dagers trening som avsluttes med en muntlig opptaksprøve der hun viser at hun skjønner bankens filosofi og utlånsprinsipper. Hun må også ha memorert noen slagord, i dag 16 stykker, som hun oppmuntres å leve opp til. Disse slagordene stimulerer til initiativer som bekjemper urettferdighet og som kan forbedre svakheter ved det nåværende samfunnssystemet. Noen av slagordene går ut på å holde familien liten, slutte praksisen med medgift, slutte praksisen med barneekteskap, ikke påføre andre urettferdighet, og alltid være villig til å hjelpe hverandre.

Yunus møtte hele veien motstand fra det tradisjonelle bankvesenet, som på mange måter har blitt en levende fossil. Det kan synes som om virksomheten til ordinære banker er å tjene mest mulig penger ved å utføre minst mulig arbeid, og dette arbeidet skal være begrenset til standardiserte og tradisjonelle rutiner. Grameer Bank tok utgangspunkt i de fattiges behov og livssituasjon, og tilpasset bankens virksomhet og prosedyrer deretter. Her er noen av forskjellene på GB og tradisjonell bankvirksomhet:

- 1) Pantesikkerhet. GB spør ikke etter pantesikkerhet. Tradisjonell bankvirksomhet er basert på pantesikkerhet. Jo rikere en person er, dess større lån gis. En person som har lite eller ingenting å tilby av pantesikkerhet, får ikke lån. Dette betyr at over halvparten av verdens befolkning ikke kan få lån.
- 2) Juridiske dokumenter og rettslige prosedyrer. GB ber ikke lånerne om å signere juridiske dokumenter. GB akter heller ikke å rettsforfølge lånere som ikke betaler lånen tilbake i tide. Utlånsbeløpene utvides etter hvert som låntakeren viser evne og vilje til å tilbakebetale allerede gitte lån.
- 3) Rentesum-tak. GB skiller seg fra tradisjonell bankvirksomhet ved at låntakeren under ingen omstendigheter skal betale mer i bare renter enn beløpet på det opprinnelige lånet, uansett hvor lang tid det tar å tilbakebetale lånet. Hvis en kvinne låner 1000 kroner, vil hun altså aldri måtte betale mer tilbake enn max. 2000 kroner.
- 4) Tradisjonelle banker eies i de aller fleste tilfeller av rike menn, og målet er å maksimere profitten. GB eies av fattige kvinner, og målet er å hjelpe de fattigste ut av fattigdommen. GB har egne utlånsprosedyrer og hjelpeprogrammer for tiggere.
- 5) Tradisjonelle banker holder til i storbyer, og kundene må komme til dem. GB holder til i landsbyer og driver *oppsøkende* virksomhet.

Replikasjonsprosjekter verden over. *Grameen Bank Replication Program* ble lansert i 1989 med det formål å bekjempe fattigdommen på verdensbasis. Dette skjer ved at det gis teknisk og finansiell støtte til replikasjoner av Grameen-tilnærmingen i andre land. I dag er 89 GB-replikasjonsprosjekter aktive i 28 land. Erfaringen er at Grameen-tilnærmingen må tilpasses

lokalkulturen, men når det er gjort er mikrokreditt like vellykket verden over som i Bangladesh. Dette inkluderer byer og ghettoer; Europa, USA og Canada. Yunus beskriver sine opplevelser i delstaten Arkansas i 1986, hvor daværende guvernør Bill Clinton hadde invitert ham til å sette opp et GB-replikasjonsprosjekt. Clinton-paret har siden vært tilhengere av GB-modellen.

I Europa kan mottak av sosial- og arbeidsledighetstrygd være en barriere for mange som gjerne kunne tenke seg å etablere énmannsfirma, men som er usikker på om det vil lønne seg da de ved å tjene penger mister rettigheten til trygden. Den person som kanskje har jobbet mest med denne problemstillingen i Europa er Rosalind Copisarow. Hun var visepresident for *JP Morgan* og sjef for deres polske avdelingen da hun i 1993 kom til å lese en artikkel om Grameer Bank. Hun sluttet i jobben, og med hjelp fra den polske finansministeren etablerte hun året etter en GB-inspirert mikrofinansieringsinstitusjon i Polen, *Fundusz Mikro*.

I år 2000 stiftet hun mikrofinansieringsinstitusjonen *Street UK* i England. Hun innså at skattelovene og systemet for arbeids- og ledighetstrygd måtte endres for å få trygdemottakere til å ta spranget til å bli selvstendig næringsdrivende. Copisarow bearbeidet myndighetene til å endre systemet, og hun oppnådde resultater. I dag har Copisarow en visepresidentstilling for *ACCION International*, hvor hun skal prøve å bringe mikrokreditt til Tyrkia, Kina og til noen av de fattigste strøkene i Afrika. Hun ser et stort potensial i at konvensjonelle banker kan opprette egne avdelinger for mikrofinansiering, da de allerede har infrastrukturen på plass.

Yunus (1998) gir også ros til Bodil Maal, som lanserte mikrokredittprosjekter på Lofoten og i det nordlige Finland for å stoppe den tiltakende fraflyttingen. Yunus besøkte selv Nord-Norge for å studere resultatene av prosjektet. Bodil Maal tok i 1992 initiativ til å opprette *Nettverkskreditt* i Norge; i dag finnes 80 grupper med 1000 medlemmer. Tilbakebetalingen har så langt vært 99 %! For mer informasjon om Nettverkskreditt, se web-basen til [Innovasjon Norge](#).

* * *

Pga. to større naturkatastrofer som resulterte i tilbakebetalingskrise, gikk Grameen Bank gjennom et reorganiseringsprosjekt av alle prosedyrer og utlånsbetingelser fra april 2000 til april 2002. Resultatet herav var fødselen av "Grameen Bank II". Følgende tall gjelder pr. mai 2006 for Grameen Bank etter 23 års virksomhet.

- 94 % av banken eies av låntakerne, 6 % av regjeringen.
- Banken har 2.121 avdelinger, 17.887 ansatte, og arbeider i 67.670 landsbyer. Totalbeløpet som har blitt lånt ut siden 1983 er 5,52 milliarder US\$. Av dette har 4,89 milliarder US\$ blitt tilbakebetalt, og utestående fordringer er på 0,444 milliarder US\$. Dette gir en tilbakebetalingsgrad på 98,55 %, hvilket er ekstremt godt i forhold til tradisjonell bankvirksomhet.
- De siste 12 månedene har det gjennomsnittlige utlån pr. måned vært 55,56 millioner US\$.
- Totalt antall låntakerne er 6,33 millioner. 97 % av dem er kvinner og ca. 80 % av dem er analfabeter.
- 58 % av låntakerne hos Grameen Bank har klart å krysse fattigdomsterskelen. Resten beveger seg jevnt og trutt mot denne terskelen nedenfra.
- Rentene på lånene varierer med type lån, men er alltid lavere enn dem til de statlige bankene. Innskuddsrentene er mellom 8,5 – 12 %.
- Med unntak av årene 1983, 1991 og 1992 har GB i alle årene gått med overskudd.

Oppbygging av psykososial infrastruktur. Yunus hadde større ambisjoner med Grameer Bank enn å bringe folk ut av fattigdommen gjennom mikrokreditt; han ville også utvikle den psykososiale infrastrukturen. Kombinasjonen av å tilhøre de aller fattigste og ha vokst opp som kvinne i en sterkt patriarkalsk kultur (islamsk eller hinduistisk) gir et dårlig selvbilde: at man ikke er verdt noe og ikke kan noe. Yunus brukte mikrokreditten som springbrett til å endre kvinnes selvfølelse, som igjen skulle resultere i endring av selve kulturen.

Fødselsraten til GB-låntakerfamilier er betydelig lavere enn det nasjonale gjennomsnittet. Dette viser at så fort kvinnen får en regelmessig inntekt, skifter hun fra overlevelsesmodus (flest mulig barn som hovedsakelig har nytteverdi) til ”normalmodus” (få barn som kan tilbys utdanning og livskvalitet).

Prosessen som GB-låntakerne måtte gjennom medførte at disse kvinnene gradvis ble politisk bevisste og interesserte. Yunus oppfordret dem gjennom sin organisasjon til å bruke stemmeretten, men uten å påvirke dem i den ene eller annen retning. Valget i 1996 var første gang flere kvinner enn menn brukte sin stemmerett! Et politisk parti som hadde et kvinnenegativt syn ble nærmest feid ut av parlamentet, og 1.570 GB-kvinner ble valgt inn i offentlige posisjoner på lokalplan.

Yunus har også bidratt til dannelsen av ca. 15 uavhengige entreprenørselskaper som bidrar til å skape teknologisk infrastruktur og arbeidsplasser ute på landsbygdene. Mest kjent er kanskje Grameen Phone, der eldre damer fra landsbyen tjener noen slanter på å leie ut en mobiltelefon.

Er verdens fattigdomsbekjempelse reell? Yunus synes å ha en ambivalent holdning til kapitalisme. På den ene siden sier han rett ut at han er positiv til kapitalisme *per se*; på den annen

side erkjenner han klart at noe har gått alvorlig galt med dagens form for kapitalisme. Han sier at fattigdom ikke er de fattiges skyld; skylden ligger i det sosio-økonomiske systemet som vi har designet (Commonwealth Lecture, 2003). Det som er feil ved dagens kapitalistiske samfunn, ifølge ham, er at vi har alt for få av det han kaller ”sosiale forretningsentreprenører”. Med dette mener han forretningsvirksomhet som primært har en holistisk-altruistisk agenda, og som *sekundært* satses på og greier å gå med økonomisk overskudd. Løsningen for Yunus er altså å få samfunnet til å frembringe flere sosiale forretningsentreprenører, da vil vi få et kapitalistisk ”tog” der alle ”vognene” (de forskjellige sosiale lagene) samlet beveger seg fremover mot økt velstand.

Yunus undrer seg over at resten av verdens fattigdomsbekjempelsesprosjekter ikke følger opp eller lærer av hans suksess. Han er spesielt negativ til Verdensbanken og til konsultasjons-selskapene som bistår med gjennomføringen av utviklingsprosjekter. Pengene deres går ikke til de fattigste, men til prosjekter som hovedsakelig kommer de rike til gode. Enorme beløp går også med til bestikkelser av offentlige tjenestemenn for å få deres godkjenning av prosjektene. Yunus mer enn antyder at de største givene i verden til fattigdomsbekjempelse egentlig ikke har som agenda å avskaffe fattigdommen (Commonwealth Lecture, 2003). Hvis avskaffelse av fattigdommen ikke er deres egentlige agenda, skjuler de da deres egentlige agenda bak *tilsynelatende inkompetanse*?

Yunus har gjennom Grameen Bank og dens replikasjonsprosjekter verden over demonstrert godt nok at mikrokreditt er et kraftig verktøy for å få folk ut av den verste fattigdommen. Han har demonstrert at mikrofinansieringsinstitusjoner basert på hans metoder ikke er en samfunnsutgift, de er lønnsomme. Han er overbevist om at mikrokreditt kan bli nøkkelen til å utrydde verdensfattigdommen, og at Grameen Bank og dens replikasjonsprosjekter skal ta seg av en betydelig prosentandel. Mikrokreditt kan nok aldri kompensere for eller rette opp de urettferdigheter som kapitalismen forårsaker. Mikrokreditt har imidlertid vist seg som ett av flere effektive verktøy til å avskaffe verdensfattigdommen i en overgangsperiode der kapitalismens verste sider samtidig bekjempes på makronivå.

Yunus hadde pr. juli 2006 mottatt 60 ærespriser verden over (ca. fem pr. år de siste årene); han er æresdoktor ved 23 universiteter og har mottatt 15 andre æresbevisninger.

Rolf Kenneth Myhre har bl.a. utgitt boken ”De globale kriser og den gryende oppvåkning” (2006), der forskjellige makroøkonomiske forslag til en bedre og mer rettferdig verden presenteres og diskuteres.

ro-ken@online.no

www.rolfkenneth.no